

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

**Modersmålsundervisningens styrdokument för grundskolan
– en jämförelse mellan tre kommuners tolkning av skollagen,
skolförordningen och läroplanen.**

Johanna Andersson

2011

Examensarbete, Grundläggandenivå, 15 hp
Pedagogik
Examensarbete Pedagogik
Lärarprogrammet inriktning grundskolans tidigare år MA/SV

Handledare: Johan Liljestrand
Examinator: Peter Gill

Sammanfattning

Andersson, J. (2011). *Modersmålsundervisningens styrdokument för grundskolan – en jämförelse mellan tre kommuners tolkning av skollagen, skolförordningen och läroplanen*. Högskolan i Gävle: Lärarprogrammet för grundskolans tidigare år

Avsikten med min uppsats är att belysa hur de huvudansvariga, kommunerna, för modersmålsundervisningen i den svenska skolan har tolkat styrdokumentet, hur tolkningarna skiljer sig och om det finns några oklarheter och svårigheter i tolkningen. Undersökningen är baserad på kvalitativa intervjuer med de modersmålsansvariga i tre olika kommuner och intervjuerna är utformade utifrån styrdokumentet för att de ska ge de svar som behövs för att kunna besvara de frågeställningar som är avsikten med min uppsats.

Språkliga färdigheter är oerhört viktigt i dagens samhälle och en tillgång till modersmålet kan också öka färdigheterna i det svenska språket. Det är med andra ord viktigt med en välfungerande organisation kring modersmålsundervisningen och att styrdokumentet ger goda förutsättningar till detta. På alla skolorna i min undersökning bedrivs modersmålsundervisning och alla kommunerna säger sig utgå ifrån styrdokumentet vid utformningen av modersmålsundervisningen. En del tolkningar skiljer sig åt och tyvärr har en hel del oklarheter om hur styrdokumentet ska tolkas upptäckts och även en del svårigheter med de tolkningar som görs framkommit under analysen av resultatet från intervjuerna.

Nyckelord: Modersmålsundervisning, Styrdokument, Kommun, Tolkning

Innehållsförteckning

1 Syfte och problemformulering.....	s 7
2 Litteraturgenomgång.....	s 8
2.1 Språkutvecklingens betydelse för skolframgång.....	s 8
2.2 Modersmål.....	s 10
2.3 Modersmålsundervisning.....	s 10
2.4 Studiehandedning.....	s 11
2.5 Modersmåls läraren.....	s 11
2.6 Modersmålsundervisningens historia.....	s 12
2.7 Styrdokumentet som reglerar modersmålsundervisningen.....	s 14
2.7.1 Skollagen.....	s 14
2.7.2 Skolförordningen.....	s 15
2.7.3 Kursplanen i modersmål.....	s 15
2.8 Rapporter om modersmålsundervisningen.....	s 16
2.9 Sammanfattning.....	s 19
3 Metod.....	s 21
3.1 Val av metod.....	s 21
3.2 Urval.....	s 22
3.3 Reliabilitet och validitet.....	s 22
3.4 Genomförande.....	s 23
4 Resultat.....	s 24
4.1 Kommunernas förutsättningar.....	s 24
4.2 Huvudmannens krav för att bedriva modersmålsundervisning.....	s 24
4.3 Modersmålsundervisningens utformning.....	s 26
4.4 Modersmåls läraren.....	s 28
4.5 Tolkning av styrdokumentet.....	s 29
5 Analys av intervjuresultat.....	s 33
5.1 Kommunernas förutsättningar.....	s 32
5.2 Huvudmannens krav för att bedriva modersmålsundervisning.....	s 33
5.3 Modersmåls läraren.....	s 34
5.4 Modersmålsundervisningens utformning.....	s 35
5.5 Tolkning av styrdokumentet.....	s 36
5.6 Sammanfattning av analys.....	s 38
6 Diskussion.....	s 40
6.1 Metoddiskussion.....	s 41
6.2 Förslag till vidare forskning.....	s 42
Referenser	
Bilaga 1	

1 Syfte och problemformulering

Syftet med min uppsats är att studera hur olika kommuner tolkar det nationella uppdraget kring modersmålsundervisningen i grundskolan. Detta görs utifrån intervjuer med modersmålsansvariga i tre kommuner i södra Sverige. Jag vill också kartlägga de skillnader som finns i kommunernas tolkning och om det finns några svårigheter eller oklarheter i dessa tolkningar.

Tidigare uppsatser har mestadels belyst modersmålsundervisningen utifrån ett elev- respektive lärarperspektiv. Jag har därför valt att se på modersmålsundervisningen utifrån kommunens perspektiv, de som är högst ansvariga för om och hur modersmålsundervisningen bedrivs på skolorna. Det är viktigt att detta ansvar tas på allvar och att man i kommunen har någon eller några som ansvarar för att modersmålsundervisningen ute på skolorna bedrivs enligt de krav och förordningar som finns i styrdokumentet. Fungerar det inte hos kommunerna är det väldigt svårt att bedriva en fungerande undervisning ute på skolorna.

Förhoppningsvis kan uppsatsen ge förslag åt olika kommuner hur de kan tolka de nationella styrdokumentet och utifrån dessa utforma sin modersmålsundervisning. Min uppsats kan även väcka idéer till förbättringar och förändringar.

Jag har valt att ha en huvudfråga med två stycken underfrågor:

Hur tolkar kommunen det nationella uppdraget kring modersmålsundervisningen i grundskolan?

Hur skiljer sig kommunernas tolkning åt?

Finns det några oklarheter och svårigheter i kommunernas tolkning och hur yttrar de sig?

2 Litteraturgenomgång

I följande avsnitt kommer relevant litteratur för uppsatsen att presenteras. Avsnittet inleds med språkutvecklingens betydelse för skolframgång samt en genomgång av vad modersmål, modersmålsundervisning, studiehandledning och modersmåls lärare är. Därefter presenteras modersmålsundervisningens historia och avsnittet avslutas med en genomgång av de lagar och styrdokument som reglerar ämnet modersmål samt en presentation av olika rapporters undersökningsresultat rörande modersmålsundervisningen och organisationen kring denna.

2.1 Språkutvecklingens betydelse för skolframgång

I detta avsnitt kommer jag att titta närmare på språkutvecklingens betydelse för skolframgång då det är viktigt att känna till för att få en bakgrund till motiven för modersmålsundervisningen i skolan och hur viktigt det är att de ansvariga kommunerna arbetar med en väl strukturerad och utvecklad plan för denna del av elevernas utbildning. Sverige är idag ett kulturellt heterogent samhälle där förutsättningarna för barns och ungdomars språkliga utveckling skiljer sig åt. Barnen växer upp i olika sociala och kulturella miljöer med ett eller flera språk. Några av barnen omges i sin vardag av det språk som utgör majoritetsspråk i det omgivande samhället, medan andra barn möter majoritetsspråket först när de börjar i förskolan eller skolan (Bjar och Liberg 2003).

Bjar och Liberg (2003) beskriver vidare de skillnader för de språkliga förutsättningarna som finns hos barn och ungdomar. En del växer upp i språkligt rika kulturer som möjliggör deras aktiva medverkan i samtal och diskussioner, medan andra inte ges samma språkliga utrymme. En del barn och ungdomar ingår i en kultur där en mängd uttrycksformer som bild, dans, böcker, film och datorer är en självklarhet, medan andra barn kan känna sig främmande i en sådan miljö. Det är förskolans och skolans roll att ta emot alla dessa olika grupper av barn och ungdomar för att på bästa sätt stödja deras språk-, tanke- och kunskapsutveckling. De behöver utveckla förmågor för att kunna vara aktiva i samhällets demokratiska processer och de behöver en förståelse för egna och andras kulturer. De behöver också en medvetenhet om olika språkliga redskap och dess betydelse i det egna lärandet och i mötet med andra människor, inom och mellan kulturer.

Bjar (2006) liknar språket vid ett hus vi bor i. Under skolgången byggs språkusets väggar och tak och rummen fylls med innehåll från olika ämnesområden. Redan från förskoleåldern börjar barnen fylla sitt hus och utvecklingen fortsätter genom grundskolan, gymnasieskolan

och för en del även till högre utbildningar. Språket utvecklas inte bara i skolan utan även under bl.a. fritidsaktiviteter, via massmedia, i hemmet och olika sorters ungdomskulturer. Bjar (2006) anser att en god språklig förmåga är viktig, rent av avgörande för om eleverna ska ha skolframgång i sitt skolarbete.

Bjar (2006) och Bjar och Liberg (2003) anser båda att en god språkutveckling är väldigt betydelsefull för eleverna och i kursplanen för modersmål i grundskolan (Skolverket 2011) kan man också läsa om språkets betydelse för eleverna: språket är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Det är via språket som människor utvecklar sin identitet, uttrycker känslor och tankar och hittar förståelse för hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och varierat språk är också betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts.

De elever som inte har undervisningsspråket som sitt modersmål ställs inför en större utmaning i skolan och för att dessa elever inte ska komma hjälplöst efter i sin språk- och kunskapsutveckling krävs medvetna, systematiska och långsiktiga satsningar på språkutvecklingen. Undervisning på och i modersmålet spelar också en avgörande roll, för många är det ett oumbärligt kompletterande verktyg för kunskapsutvecklingen (Bjar 2006). Hyltenstam (1996) menar att modersmålsundervisningen också behövs som stöd för inläringen av svenska eftersom utvecklingen av modersmålet underlättar inläringen av det nya språket. Han har också listat andra fördelar hos elever med modersmålsundervisning i skolan:

- Betygen i svenska, engelska och är i snitt högre hos de elever som haft kontinuerligt hemspråksundervisning än hos dem som avbrutit hemspråksundervisningen tidigt.
- Invandrarelever som får tvåspråkig undervisning i matematik och SO får bättre betyg i dessa ämnen än andra invandrarelever.
- Hemspråkslever behärskar svenska bättre än andra invandrarelever.

I Wayne och Colliers studie, *School Effectiveness for Language Minority Students* (1997), har forskarna följt skolgången för 42 317 elever med annat modersmål än engelska i fem olika skoldistrikt mellan 1982 och 1996. Elevurvalet byggde på elever från förskolan upp till skolår 12. I studien betonas framgången i alla ämnen och inte bara behärsningen av engelskan. Elevernas skolframgång mättes på de prov som användes i

skolan för matematik, natur- och samhällsorienterade ämnen, läsning och skrivning då en långsiktig uppföljning kunde ske. Wayne och Collier (1997) summerar hela sin undersökning med att konstatera att modersmålundervisning kombinerad med andraspråksundervisning ökar elevers skolframgång på andraspråket.

Det är med andra ord viktigt att eleverna, precis som det står i kursplanen i modersmål (Skolverket 2011), har tillgång till sitt modersmål då det också underlättar språkutveckling och lärande inom olika områden.

2.2 Modersmål

Slår man upp ordet modersmål i Svenska akademins ordbok (1945) får man reda på att modersmålet är det språk man som barn har lärt sig tala (eg. av sin moder); fosterlandets språk, det språk som talas av det folk man tillhör; ens eget språk. Modersmål eller förstaspråk är det språk som barnet lär sig allra först, dvs. det språk som talas i hemmet och som barnet lärt sig innan det kommer till skolan (Ylikiiskilä 2001). Det kan innebära att ett barn kan ha mer än ett modersmål om föräldrarna är flerspråkiga och om dessa språk används lika ofta i hemmet (Börestam och Huss 2001). Modersmålet sägs vara en nyckel till det kulturella arvet och en utveckling av språket är viktigt för barnen för att kunna kommunicera med släktingar som kan berätta gamla sagor, sjunga visor etc. som ökar förståelsen för deras kultur (Ladberg 2000).

Trygghet är också en viktig betydelse gällande modersmålet. När ett barns språk är nytt behöver det som mest stöd. Behovet av vuxna som talar deras modersmål är stort. Samtidigt som modersmålet är en trygghet är det också en bro till det nya språket, kan man ett ord på sitt modersmål är det lätt att ta till sig det på det nya språket (Ladberg 2000).

2.3 Modersmålsundervisning

Modersmålsundervisningen är en undervisning i barnets förstaspråk.

Enligt offentliga dokument så som läroplaner och skolförordningar är modersmål ett eget ämne i både grundskolan och gymnasiet (Hyltenstam 1996). Målet med modersmålsundervisning i grundskolan är att barnen på ett bra sätt ska tillgodogöra sig arbetet i skolan och samtidigt utveckla sin tvåspråkiga identitet och kompetens. Arbetet skall också ske i sådana former att elevernas personliga utveckling främjas och deras självkänsla stärks (Skolverket 2009). Modersmålsundervisningen skiljer sig ifrån de övriga ämnena i skolan på

så sätt att det inte enbart handlar om studieframgång utan även om kommunikation, identitet och känslor inför de människor som språket delas med.

Modersmålsundervisningen är också viktigt för elevens utveckling av det svenska språket. Hindras barnet från att prata med sina kamrater på sitt modersmål så sjunker också motivationen för att lära sig svenska. För barn med annan bakgrund än svenska kan frångandet av rätten till sitt språk upplevas som ett övergrepp (Ladberg 2000). Även Hyltenstam (1996) pekar på vikten av ett välutvecklat modersmål och hänvisar till undersökningar gjorda i invandratäta områden där motivationen till att utveckla modersmålet är låg och många elever väljer bort modersmålsundervisningen. Om inte eleverna får undervisning i sitt modersmål kan resultatet bli att ingetdera av språken når en tillräckligt kvalificerad nivå för att tolka omvärlden. I dessa områden spelar skolan en viktig roll eftersom modersmålsundervisningen samt svenska som andraspråksundervisningen blir avgörande för elevernas utveckling (Hyltenstam 1996).

Undervisningen i modersmål är frivillig och de elever som vill delta måste i samråd med sina föräldrar anmäla sitt intresse till kommunen för att få rätt till undervisningen. Tiden för undervisningen varierar mellan olika kommuner. De flesta elever erbjuds idag 60 minuters modersmål per vecka. I den svenska skolan är modersmålsundervisningen ett eget skolämne och har en egen kursplan (Skolverket 2011).

2.4 Studiehandedning

Studiehandedningen är till för de barn och ungdomar som nyligen kommit till Sverige och inte kan tillräckligt mycket svenska för att kunna följa med i undervisningen. De kan genom studiehandedning få undervisningen förklarad på sitt modersmål. Studiehandedning ska ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska kunna nå de kunskapskrav som minst ska uppnås (Skolverket 2009). Detta kan t.ex. innebära att en elev med albanska som modersmål också ska kunna läsa matematik och/eller naturkunskap på albanska istället för på svenska.

2.5 Modersmåls läraren

Skolverket (2002) skriver i sin rapport att arbetet med flerspråkighet kräver satsningar på stora områden, elevernas språkutveckling är beroende av möjligheten att utveckla både modersmål och andra språk. Modersmålets ställning bör stärkas genom att det skall finnas

modersmåslärare både inom förskola och skola. Det är viktigt med kvalificerade och välutbildade lärare för att försäkra kvalitén i utbildningen.

Enligt Skolförordningen (2011) är kommunen skyldig att ordna modersmålsundervisning om det finns minst fem elever med samma språk som önskar sådan undervisning och om det finns en lämplig lärare.

Lärarna som undervisar i modersmål kommer oftast från samma kulturområde som barnen och det är viktigt att modersmåsläraren har goda kunskaper i det svenska språket och om det svenska samhället (Skolverket 2009).

Modersmåslärarens och den ”vanliga” lärarens förutsättningar skiljer sig mycket åt. Ladberg (2000) beskriver modersmåslärarens arbetssituation innehållande undervisning på alla tänkbara stadier, ibland ända från förskolan upp till gymnasiet under samma termin.

Modersmåsläraren måste alltså ha kunskaper om barn i alla åldrar och förfoga över material och arbetsuppgifter som passar alla dessa nivåer. Grupperna varierar inte bara åldersmässigt utan också storleksmässigt. Detta kräver också olika arbetssätt och förberedelser. Breda kunskaper och stor flexibilitet är viktigt hos modersmåsläraren.

Ladberg (2000) beskriver vidare att för eleverna är modersmåslärarna inte bara pedagoger utan även förebilder. Detta gäller också övriga lärare som utöver sina ämnen representerar verkligheten. Svenska lärare representerar Sverige och det svenska medan modersmåsläraren representerar barnets ursprung. Eftersom modersmåsläraren ofta är den enda vuxna representanten för barnets ursprung i skolan kommer denna utöver språkinläringen också vara en viktig del i barnets liv och ha möjlighet att förklara det som barnet finner svårt att förstå.

2.6 Modersmålsundervisningen historia

Nedan kommer jag presentera modersmålsundervisningens historia för att man ska förstå att den finns och att den etablerat sig på olika sätt genom att den funnits länge.

År 1975 beslutade riksdagen att alla elever med ett annat hemspråk än svenska skulle ha rätt till hemspråksundervisning och i juli 1977 trädde reformen om hemspråksundervisning i kraft vilket innebar att alla kommuner blev skyldiga att erbjuda berättigade elever modersmålsundervisning och handledning på modersmålet (Rindå 2001). Hemspråksreformen

medförde också krav på att de invandrabarn som hade otillräckliga kunskaper i svenska och inte kunde tillgodogöra sig undervisningen i klassen skulle få stödundervisning i svenska (Concha 2007).

Det övergripande målet med hemspråksreformen var att låta eleverna bli aktivt tvåspråkiga. Reformen ledde till en rad debatter där det mestadels handlade om att invandrarorganisationer önskade att hemspråksundervisningen skulle bli ett riktigt skolämne och inte hamna i bakgrunden till de andra ämnena och om hemspråksundervisningen skulle vara frivillig eller obligatorisk. Efter påtryckningar av Statens Invandrarverk och Skolöverstyrelsen togs så småningom beslutet att deltagandet i hemspråksundervisningen skulle vara frivilligt (Concha 2007).

Fram till början av 1990- talet ökade antalet elever som deltog i hemspråksundervisning men trots detta ledde lågkonjunktur och minskade ekonomiska resurser till nedskärningar och hemspråksundervisningen minskade. Kraven på kommunerna minskade och det skulle hädanefter krävas fem eller fler elever i undervisningsgrupperna för att kommunen skulle vara tvungen att anordna hemspråksundervisning i det aktuella hemspråket (Rindå 2001). Ungefär samtidigt ändrades också kriterierna kring berättigandet till modersmålsundervisning från att språket skulle vara ”ett levande inslag i hemmet” till att språket skulle vara ”ett dagligt umgängesspråk”. Kommunerna behövde inte heller erbjuda hemspråksundervisning längre tid än sju skolår.

Modersmålsundervisningen har funnits i 34 år sedan hemspråksreformen trädde i kraft och etablerade sig i den svenska skolan och i styrdokumenterna. Men trots att elevantalet på modersmålsundervisningen ökat genom åren har man istället minskat kraven på kommunerna och reglerat antal elever som krävs för att det ska bedrivas modersmålsundervisning. Andra regleringar som antal år en elev är berättigad till modersmålsundervisning och hur språket används av eleven för att vara berättigad till undervisningen har också trätt i kraft.

1997 ändrades benämningen av hemspråksundervisningen till modersmålsundervisning. Detta efter att Skolverket arbetat efter en förändring av ”hemspråk” till ”modersmål” under en längre tid (Beijer 2008).

Den 10 augusti 2010 trädde en ny skollag i kraft och den ska tillämpas från och med den 1 juli 2011. Den nya skollagen innebär dock inte några större förändringar när det gäller modersmålsundervisningen och elevers rätt till handledning på modersmålet utan ovanstående regleringar är fortfarande gällande.

2.7 Styrdokumentet som reglerar modersmålsundervisningen

Eftersom min uppsats handlar om hur olika kommuner har tolkat skollagen och läroplanen kring modersmålsundervisningen har jag valt att i detta avsnitt ha en genomgång av vad styrdokumentet för grundskolan säger om modersmålsundervisningen. Under begreppet styrdokument ryms skollagen, förordningar och kursplaner.

Den 1 juli 2011 trädde nya samlade läroplaner för grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan i kraft. Det är den nya läroplanen för grundskolan jag utgått ifrån i min undersökning och som varit aktuell i frågorna vid mina intervjuer. Det är riksdagen som beslutar om skollagen, som omfattar övergripande mål för utbildningen och riktlinjer för verksamhetens utformning samt bestämmelser om skolplikt och kommunernas skyldigheter. Grundskoleförordningen vänder sig till politiker, rektorer och lärare. Dessa dokument reglerar undervisningstid för modersmålsundervisningen, studiehandledning samt särskilda stödinsatser, medan kursplanen vänder sig till lärare och elever och beskriver ämnets syfte och roll i utbildningen, mål att sträva mot samt uppnåendemål för eleverna.

2.7.1 Skollagen

Enligt skollagen (2010) får en elev som har en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska erbjudas modersmålsundervisning i detta språk om språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, och eleven har grundläggande kunskaper i språket.

Modersmålsundervisning i ett av de nationella minoritetsspråken ska erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om modersmålsundervisning och sådana föreskrifter får innebära att modersmålsundervisning ska erbjudas i ett språk endast om ett visst antal elever önskar sådan undervisning i det språket.

2.7.2 Skolförordning

Enligt skolförordningen (2011) får modersmålsundervisning anordnas som språkval i grundskolan och specialskolan, som elevens val, inom ramen för skolans val, eller utanför den garanterade undervisningstiden.

En huvudman är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk endast om minst fem elever med samma språk önskar sådan undervisning, och om det finns en lämplig lärare.

Det finns också grundläggande bestämmelser om huvudmannens skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning. Huvudmannen är skyldig att erbjuda elever som är adoptivbarn och har ett annat modersmål än svenska modersmålsundervisning, även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet.

I skolförordningen (2011) står det också att modersmålsundervisning inte får omfatta mer än ett språk för en elev men en romsk elev som kommer från utlandet får dock ges modersmålsundervisning i två språk, om det finns särskilda skäl.

Om en elev ges modersmålsundervisning utanför den garanterade undervisningstiden, är huvudmannen skyldig att erbjuda eleven sådan undervisning i sammanlagt högst sju läsår under hela elevens skoltid. Eleven ska dock erbjudas modersmålsundervisning under längre tid, om eleven anses ha ett särskilt behov av sådan undervisning. Sju års regeln gäller inte de nationella minoritetsspråken eller ett nordiskt språk.

Enligt skolförordningen (2011) ska en elev få studiehjälp på sitt modersmål, om eleven behöver det. En elev som ska erbjudas modersmålsundervisning och som före sin ankomst till Sverige har undervisats på ett annat språk än modersmålet får istället ges studiehjälp på det språket.

2.7.3 Kursplanen i modersmål

I den nya samlade läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Skolverket 2011) finns kursplanen för modersmål. I den står det att språket är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Det är genom språket som människor utvecklar sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där

kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts. Att ha tillgång till sitt modersmål underlättar också språkutveckling och lärande inom andra områden.

Kursplanen (2010) vill ge eleverna förutsättningar att sammanfattningsvis utveckla följande saker genom modersmålsundervisningen: kunna formulera sig och kommunicera i tal och skrift, använda sitt modersmål som ett medel för sin språkutveckling och sitt lärande, anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang, urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer, läsa och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften, och reflektera över traditioner, kulturella företeelser och samhällsfrågor i områden där modersmålet talas utifrån jämförelser med svenska förhållanden.

2.8 Rapporter om modersmålsundervisningen

Skolverket sammanställde 2008 rapporten ”Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet” där de undersökt bl.a. modersmålsundervisningen på 13 olika skolor. I rapporten kan man läsa att cirka 14 procent av de elever som lämnade grundskolan 2007 hade utländsk bakgrund. En majoritet av grundskolorna har elever som är berättigade till modersmålsundervisning men det är en ojämn fördelning, sett både till region och skola. I storstäderna handlar det i genomsnitt om fler än var tredje elev medan det i glesbygden varierar mer. Betingelserna för skolans verksamhet för denna elevgrupp varierar väldigt mycket mellan kommunerna och även skolorna inom kommunerna. I studien redovisas betydande skillnader i grundskolornas verksamhet som tillfaller de elever med ett annat modersmål. De skolor med högre andel elever med annat modersmål har ett mer medvetet agerande i frågor som rör detta och en mer framskjuten verksamhet. Ett medvetet synsätt kan också bidra till prövandet av nya lösningar/projekt och ibland nyttjandet av resurser på nya sätt ute på skolorna. De skolor med låg andel elever med annat modersmål ser däremot inte alltid ett behov av ett särskilt perspektiv på de eleverna med annat modersmål. Detta kan dock botten i okunskap eller en ny förändring i skolans elevsammansättning, man har blivit lite ”tagen på sängen”.

I studien (som rapporten är baserad på) framställs modersmålsundervisningen som en extern verksamhet i förhållande till skolan trots att den bedrivs i skolans lokaler och för skolans elever. Detta är inte så konstigt då huvudansvar för verksamheten inom modersmålsundervisningen i de allra flesta fall ligger på kommunen. Eftersom det ofta är elever från olika skolor i undervisningsgrupperna är det inte svårt att förstå att kommunen har

huvudansvaret. Skolorna har inte tillräckligt elevantal för att ha en fast anställd modersmåls lärare och därför sker ett samarbete mellan skolorna i kommunen.

Samtidigt som det kan te sig rimligt med ett ansvar och organisation på kommunnivå innebär detta förhållande ofta en svårmanövrerad praktik. Modersmåls lärarna i studien beskriver en undervisning utanför skoltid, ett evigt flackande mellan olika skolor och problem med att hitta undervisningslokaler.

Studiehandledning berörs också i rapporten och framstår i studien som en mer begränsad möjlighet än modersmålsundervisningen. Studiehandledning förekommer sparsamt hos de 13 skolorna i studien. Det är oftast bara ett fåtal elever som får studiehandledning och förekommer i högre utsträckning på skolor med högre andel elever med annat modersmål. Orsaken till detta är bl.a. brist på resurser, definierat som både tid och pengar. Tiden handlar om att samma lärare ofta har hand om både modersmålsundervisning och handledning. En annan orsak till att studiehandledningen inte är så utbredd är bristande kunskaper om vad studiehandledning egentligen innebär. Oklarheten kan bero på grundskoleförordningens otydlighet.

I studien beskrivs den tidsmässiga undervisningen som problematisk då den oftast är lagd efter skoltid och då konkurrerar med elevernas möjlighet att träffa kompisar och utöva sina fritidsaktiviteter. Många elever är också trötta och omotiverade efter en skoldags slut. Utebliven modersmålsundervisning tas också upp och efter en fråga till skolledning handlar det om för få elever med samma modersmål och/eller om lärarbrist.

2002 sammanställde Skolverket rapporten *Flera språk- fler möjligheter* som belyser hur modersmålsundervisningen, modersmålsstödet och modersmålsundervisningen ser ut. Rapporten är baserad på erfarenheter, synpunkter och önskemål som inhämtats från kommuner, organisationer, lärargrupper samt barn elever och föräldrar.

I Skolverkets rapport tas de kännetecken som beskriver modersmålsundervisningen upp. Kommunernas sätt att organisera modersmålsstöd och modersmålsundervisning är mycket likartad och i allmänhet gäller att den största delen av stödet/undervisningen ligger på eftermiddagstid. Ambulerande lärare som arbetar på flera skolor är vanligast och en mindre del av modersmålsundervisningen bedrivs i form av studiehandledning. Enligt Skolverket finns det i de kommuner som anordnar modersmålsundervisning förutsättningar för en

fungerande verksamhet i form av engagerad och kompetent personal. Som hinder uppges bl.a. bristen på resurser. Kartläggningen i rapporten visar också att det i teorin finns förutsättningar att anordna välfungerande modersmålsundervisning i skolan, men att de praktiska problemen försvårar arbetet. Eftermiddagsundervisning, grupsammansättning och begränsad undervisningstid är bidragande orsaker till att undervisningen i sin nuvarande form har låg status och många gånger uppfattas som mindre viktig än annan undervisning.

I rapporten har man också berört modersmålslärarna och har kommit fram till att antalet lärare och personal för modersmålsstöd och modersmålsundervisning har minskat under den senaste tioårsperioden. Möjligheterna till utbildning för flerspråkiga förskollärare och modersmålslärare har i praktiken försvunnit men den nuvarande lärarutbildningen ger ökade möjligheter för både förskollärare och lärare i grund- och gymnasieskolan att få en utbildning som inkluderar ämnesområdet modersmål. Högskoleverkets behörighetsgivning och möjligheten till introduktionsperiod och lämplighetsprov för lärare med lärarutbildning från utlandet kan på sikt innebära att antalet behöriga flerspråkiga lärare ökar i skolan.

I stort sett alla av de referenskommuner som ingick i undersökningen uppger att de har god tillgång på behöriga modersmålslärare. Större delen av modersmålsundervisningen ges av ambulerande lärare och många undervisar på 10–12 olika skolor, ibland ännu fler. Man har genom undersökningen kommit fram till att modersmålsundervisningen i kommunerna sker utanför timplanen, vanligtvis på eftermiddagarna efter elevernas ordinarie schema.

Man har genom Skolverkets rapport även konstaterat att det råder stor samstämmighet när det gäller kommunernas sätt att organisera modersmålsstöd och modersmålsundervisning.

Exempel på sådana allmänt förekommande förhållanden:

- största delen av stödet/undervisningen ges av ambulerande lärare med arbete på flera olika förskolor/skolor
- ingen eller liten andel tvåspråkiga undervisningsgrupper eller grupper som får undervisning på modersmålet
- den s.k. ”sjuårsregeln” används sällan
- genomsnittlig gruppstorlek är fem elever

- undervisningen i modersmål ligger i stor utsträckning på eftermiddagstid
- en mindre del av modersmålsundervisningen bedrivs i form av studiehandledning

Det finns i de flesta avseenden en samstämmighet bland kommunernas skolledare om hur läroplan, kursplan och övriga styrdokument ska tolkas och undervisningens organisation har i en stor del av landets kommuner ungefär samma struktur. Men det framgår också att kommunerna i vissa fall inte tillämpar de regler som står i grundskoleförordningen pga. att det medför negativa konsekvenser för eleverna. Dock uppges kursplanen i modersmål vara grunden för undervisningen och i referenskommunerna tjänar kursplanen och lokala varianter som underlag vid uppföljning och utvärdering av undervisningen.

En av bilagorna till Skolverkets rapport *Flera språk- Flera möjligheter* är rapporten *Modersmålsundervisningen – en forskningsöversikt* där Tuomela (2002) konstaterar att den forskning som gjorts när det gäller modersmålsundervisningen på organisatorisk nivå visar att det ända sedan hemspråksreformen 1977 funnits ett stort gap mellan intention och genomförande och att reformens flexibla formuleringar inte motsvaras av flexibla lösningar i praktiken. Resultatet av undersökningen visar också att den praxis som utvecklats innan reformen fortsatte trots att reformen var direkt avsedd att ändra på denna praxis.

2.9 Sammanfattning

Nedan följer en sammanfattning av min litteraturbeskrivning. Litteraturbeskrivningen kommer sedan tillsammans med mina intervju svar användas när jag i analys delen försöker få svar på mina frågeställningar.

Har en elev tillgång till sitt modersmål underlättar det språkutveckling och lärande inom andra områden. Målet med modersmålsundervisningen är att barnen på ett bra sätt ska tillgodogöra sig arbetet i skolan och samtidigt utveckla sin tvåspråkiga identitet och kompetens. Arbetet ska också främja elevernas personliga utveckling och stärka deras självkänsla.

Huvudansvaret för modersmålsundervisningen ligger i de flesta fall hos kommunen och trots att modersmålsundervisningen funnits i skolan sedan 1977 har kraven på kommunerna minskat och det har blivit svårare att anses berättigad till undervisningen. En elev är idag berättigad till modersmålsundervisning om språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet och om eleven har grundläggande kunskaper i språket. En lämplig lärare är en av

förutsättningarna för att kommunen är skyldig att bedriva modersmålsundervisning. Den andra förutsättningen för att kommunen ska vara skyldiga att erbjuda modersmålsundervisning är om det finns minst fem elever med samma språk som önskar undervisning. Förutom modersmålsundervisning ska de elever som behöver erbjudas studiehandledning där de får undervisningen förklarad på sitt modersmål.

Modersmålsundervisningen får anordnas på fyra olika sätt: som språkval, elevens val, inom ramen för skolans val eller utanför den garanterade undervisningstiden.

Modersmålsundervisningen bedrivs oftast utanför skoltid och på eftermiddagar. Detta kan vara problematiskt då det krockar med elevernas fritidsaktiviteter och eleverna kan vara trötta och omotiverade.

Det är viktigt med kvalificerad och utbildad personal för att försäkra kvalitén i utbildningen. Tyvärr är modersmålslärares vardag väldigt stressig då de ofta jobbar på olika skolor och i olika kommuner. Arbetstider på eftermiddagar och kvällstid är vanligast. Det ställs också höga krav på modersmålslärares då de kan ha elevgrupper som varierar i ålder och antal (Ladberg 2000).

Betingelserna för skolans verksamhet i modersmålsundervisning varierar beroende på kommunernas storlek och antal elever som är berättigade till undervisningen och det kan därför finnas skillnader i skolornas verksamhet beträffande de elever med annat modersmål. Det finns enligt Skolverkets rapport (2002) förutsättningar att ordna en välfungerande undervisning men praktiska problem som eftermiddagsundervisning, gruppsammansättning, begränsad undervisnings tid m.m. försvårar arbetet. I Skolverkets rapport (2002) framgår det också att det funnits ett stort gap mellan intention och genomförande gällande modersmålsundervisningen och att reformens flexibla formuleringar inte motsvaras av flexibla lösningar i praktiken.

3 Metod

I detta kapitel presenteras mitt val av undersökningsmetod, vilket urval jag gjort, hur stor tillförlitlighet och trovärdighet min undersökning har och hur jag genomfört undersökningen.

3.1 Val av metod

Min första tanke var att göra en litteraturstudie för att undersöka de dokument som de olika kommunerna har kring modersmålsundervisningen. Det visade sig snabbt att några sådana dokument inte existerade och jag valde därför att göra undersökningen utifrån intervjuer.

Jag valde att intervjua den som är ansvarig för just modersmålsundervisningen i varje kommun. Intervjuerna har jag sedan sammanställt och de diskuteras under diskussionsdelen i min uppsats. Där har jag belyst eventuella skillnader och diskuterat de skillnader som uppkommit. Jag har även försökt lokalisera eventuella oklarheter och problem kring tolkningen av modersmålsundervisningens styrdokument. Jag har valt att göra en komparativ analys (Walk 1998) där jag jämfört hur de tre kommunerna tolkat styrdokumentet för modersmålsundervisningen och på så sätt skapat förståelse genom jämförelse.

I utformandet av intervjuerna har jag valt följande tillvägagångssätt och har hämtat dessa från Patel (1991) om olika intervjumetoder:

- Intervjuerna ska i hög grad vara standardiserade. Samma frågor ska alltså ställas till samtliga intervjupersoner och i samma ordningsföljd.
- Intervjuerna ska i låg grad vara strukturerade. Frågorna kommer vara öppna och lämna utrymme för den intervjuade att resonera fritt.

För att i högsta möjliga mån få en rättvis och ärlig bild har frågorna besvarats helt anonymt. Detta har jag klargjort innan intervjuerna startats. Efter intervjufrågornas slut fanns även tid för reflektion och andra funderingar.

För att få ut så mycket relevant information som möjligt valde jag att skicka ut frågorna till intervjupersonerna några dagar innan då jag ansåg att en del av frågorna krävde lite förberedelser av intervjupersonerna.

3.2 Urval

Eftersom jag är bosatt i södra Sverige utgick mitt val av kommuner härifrån då det antagligen är här jag senare kommer att ha en anställning och därmed önskar en inblick i deras organisationer. Jag stötte på problem när jag skulle få tag i personer för intervjuerna då det inte var helt självklart i alla kommunerna vilka som var modersmålsansvariga. I en del kommuner fanns ingen modersmålsansvarig och därför har jag endast funnit tre personer i tre olika kommuner som varit aktuella för intervju.

Den första kontakten togs via kommunens hemsida för att sedan fortsätta via telefon och mejl när jag lokaliserat den ansvariga. Alla tre intervjupersoner var positiva till en intervju och det var enkelt att få till en passande tid för en intervju.

Intervjuperson 1 är anställd som rektor för en gymnasieskola i sin kommun och utöver detta modersmålsansvarig för både grundskolan och gymnasiet i hela kommunen. I detta är också alla friskolor inräknade. Kommunen har ett 60-tal grundskolor varav 40 bedrivs i kommunal regi och 20 av andra huvudmän (friskolor).

Intervjuperson 2 är anställd som rektor med områdesansvar för grundskolan på en grundskola med särskoledel. Utöver detta är intervjuperson 2 också modersmålsansvarig för alla grundskolorna i sin kommun. Kommunen har 15 grundskolor varav 12 bedrivs i kommunal regi och 3 av andra huvudmän.

Intervjuperson 3 är biträdande rektor på en grundskola i sin kommun. Intervjuperson 3 har inför denna termin också blivit modersmålsansvarig för hela kommunen och detta omfattar elever från förskoleklass till årskurs nio, även särskola. I kommunen finns 7 kommunala grundskolor och 2 enskilda grundskolor.

3.3 Tillförlitlighet och trovärdighet

För att stärka tillförlitligheten i min undersökning har jag spelat in de tre intervjuerna med hjälp av inspelningen på min mobiltelefon. Detta gör att min undersökning blir mer noggrann och trovärdig. Trovärdigheten i min undersökning är inte hög, den gäller endast i de kommuner som jag valt att undersöka. Min undersökning kan inte ses som generell för alla kommuner i Sverige då den är för liten för att kunna generaliseras men detta var heller inte avsikten med min uppsats. För att höja trovärdigheten i mitt arbete har jag jämfört resultatet i min studie med litteraturen som jag har använt och sett att många saker hänger ihop. Jag har

renskrivit och analyserat korrespondenternas fullständiga svar och använt svaren i min resultatdel.

Samtidigt som jag skrev av intervjuerna uppmärksammade jag olika synvinklar för att jämföra och se om informationen verkligen är pålitlig (Stukát 2005).

3.4 Genomförande

Intervjuerna ägde rum i slutet av augusti och i början på september och har varit enskilda samtal med respektive modersmålsansvarig i kommunen. Intervjuerna genomfördes på modersmålsansvarigs arbetsrum och det var bara jag och respondenten närvarande.

Samtalen varade i ca 30 minuter. Anledningen till att jag spelade in samtalen beror dels på att det är svårt att få med allt som respondenten säger i skrift och att samtalet blir mer levande när fokus ligger på konversationen. Innan intervjuerna tog rum informerades respondenterna om vad intervjuerna skulle handla om och i vilket syfte intervjun gjordes.

Det kan vara viktigt att förbereda respondenten innan inspelningen börjar för att få så utförliga och genomtänkta svar som möjligt. De fick också en garanti på att deras identitet inte skulle visas i uppsatsen. Eftersom det kan uppfattas onaturligt för vissa att bli avlyssnade så fick jag ett godkännande av alla respondenter innan jag påbörjade intervjuerna.

4 Resultat

I följande kapitel redovisar jag resultatet av min undersökning. Jag har valt att dela in resultatdelen under fem olika teman utifrån intervjuernas utformning för att senare ha lättare att hitta svar på problemformuleringen i min uppsats. Den första rubriken, kommunernas förutsättningar, har jag med då den beskriver mitt urval och de skillnader som finns bland dessa.

De tre olika kommunerna skiljs åt i texten genom att kallas för A, B och C.

4.1 Kommunernas förutsättningar

Kommun A är den största kommunen med ett 60 tal grundskolor. Förra året fanns drygt 2800 elever med annat modersmål än svenska registrerade. Bland dessa elever finns det 26 språk och det är enligt modersmålsansvarig en mycket segererad kommun. Det finns tyvärr ingen uppgift på hur många av de 26 språken det bedrivs modersmålsundervisning i. I kommun B finns det sammanlagt 15 grundskolor i kommunen. På dessa talas 28 olika språk och det ges modersmålsundervisning på 14 stycken. Kommun C är den minsta kommunen med sammanlagt 9 grundskolor. 43 olika språk är registrerade i kommunens skolor och i 9 av dessa ges modersmålsundervisning.

Det är alltså tre kommuner i varierande storlek och med varierande antal språk som det bedrivs modersmålsundervisning i. Varje kommun har en modersmålsansvarig och tiden den lägger ner på modersmålsundervisningen skiljer sig också åt beroende på antal elever som är berättigade till undervisningen, hur många modersmåls lärare man har anställda, hur många skolor det finns i kommunen att samordna m.m. Det krävs också mer arbete från modersmålsansvariges och kommunens sida desto fler antal språk det bedrivs modersmålsundervisning i. Tiden och arbetet de lägger ner handlar bl.a. om att kontrollera elevernas behörighet, anställa lämpliga lärare, utveckla en fungerande undervisning, samordna undervisningen mellan skolorna och hitta lediga lokaler.

4.2 Huvudmannens krav för att bedriva modersmålsundervisning

I Skolverkets rapport (2008) ligger huvudansvar för verksamheten inom modersmålsundervisningen i de allra flesta fall ligger hos kommunen och så är även fallet för de tre kommunerna där jag gjort mina intervjuer. Kommunerna har en modersmålsansvarig som har modersmålsundervisningen som en av sina arbetsuppgifter.

Ingen av kommunerna bedriver modersmålsundervisning om det inte finns minst 5 elever med samma språk. Kommun B uppger att de haft fall där elever hoppat av modersmålsundervisningen under terminen och att gruppen då bestått av färre än 5 elever. Trots detta fortsätter undervisningen terminen ut men villkoren kan ändras inför näst kommande termin.

I skollagen (2010) står det att en elev ska erbjudas modersmålsundervisning i sitt språk om språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet och om eleven har grundläggande kunskaper i språket. Kommun A intygar att ovanstående krav är gällande som krav för de elever som ansöker om att få modersmålsundervisning. Kommun B formulerar sig lite annorlunda och menar att det ska vara ett levande språk hemma och minst en av vårdnadshavarna ska prata språket. Det får alltså inte vara ett nybörjarspråk. Kommun C har kravet att det ska vara ett aktivt språk i familjen för att man ska få börja på modersmålsundervisningen. Det har i alla tre kommunerna förekommit att elever sökt modersmålsundervisning för att man vill lära sig ett nytt språk men detta är inget godkänt skäl.

Kommun A: ” Det finns alltid en och annan som försöker trots att man kanske inte uppfyller kraven. Det finns ju väldigt ambitiösa föräldrar som tycker det är bra om man t.ex. är gift med en spanjor. Den spanske mannen har sina föräldrar och syskon i Alicante och då är det ju bra om barnet kan få lära sig spanska. Men när man sen kollar upp det så pratas ingen spanska i hemmet och det kryper fram att barnen inte har några grundläggande kunskaper då det bara är pappan som pratar spanska med sin familj när de är på besök i Alicante. Det är inget vanligt förekommande men det händer varje år ca 1-2 ggr. Såklart är ambitionen hos föräldrarna bra, det är inget fel att man vill lära sina barn ytterligare ett språk men syftet med modersmålsundervisningen är ju inte riktigt så.”

För att undvika detta och fastställa att eleven uppnår de krav man har för att få modersmålsundervisning uppger kommun A att man genom samtal med elever och föräldrar på så sätt kontrollerar behörigheten. Kommun B tycker det är svårt att kontrollera om eleven uppnår de krav man har utan förlitar sig helt enkelt på sin egen känsla vid respektive ansökan. Kommun C menar att man i en lite mindre kommun som deras känner man ofta till elever och föräldrar och därför löser det sig av sig själv. Annars märker ofta modersmålsläraren snabbt om det är ett aktivt språk hemma eller inte när de börjar på modersmålsundervisningen.

Kommun C tycker inte som kommun B att det är problematiskt att fastställa om eleven uppnår kraven utan tror att om det inte är ett aktivt språk hemma så vill inte eleverna komma till undervisningen. De anmäler sig inte eller går hem efter ett par gånger.

Det är blandade svar på hur man kontrollerar behörigheten hos eleverna. Den egna känslan, samtal med elever och föräldrar, lokal kännedom och elevens intresse nämns under intervjuerna och det är delade meningar om det anses svårt eller enkelt att kontrollera.

4.3 Modersmålsundervisningens utformning

I skolförordningen (2011) står att modersmålsundervisningen får anordnas som språkval i grundskolan och specialskolan, som elevens val, inom ramen för skolans val eller utanför den garanterade undervisningstiden.

I kommun A bedrivs modersmålsundervisningen till 99 % utanför ordinarie skoldag. Trots att det i kommunen finns skolor med mestadels t.ex. arabiska barn så är oftast inte modersmålsundervisningen schemalagd som elevens val eller skolans val. Det förekommer dock i enstaka fall på gymnasiet. Kommun B försöker ha modersmålsundervisningen inom skoltiden, dvs. kl 8-16 men inte under något särskilt ämne, elevens val eller språkval. Detta för att man inte vill att eleverna ska förlora något, t.ex. missa tyska lektionen för att istället gå på modersmålsundervisningen i albanska och inte heller missa elevens val då man får chans att själv välja något man tycker är kul och är intresserad av. Kommun B har ibland lyckats lägga helt schemafritt för en årskurs, t.ex. får alla elever sovmorgon utom de som har modersmålsundervisning och måste komma som vanligt kl 8 när skolan börjar. Detta ställer till det med de elever som åker skolskjuts då de ofta missar sin sovmorgon pga. busstider och istället måste vänta i skolan tills nästa lektion börjar. Precis som kommun A har kommun C modersmålsundervisningen utanför skoltid och modersmålsläraren försöker lägga undervisningen så det passar med när eleverna slutar.

Kommunerna skiljer sig åt trots att det bara är en av kommunerna som lägger undervisningen inom skoltiden och de andra två utanför. De försöker då pussla så det ska passa när eleverna slutar, eller när de har sovmorgon och att det passar med skolskjutsen. Trots detta uppger t.ex. kommun A att en del av undervisningen bedrivs på kvällarna och även på helgen (i detta fall kinesiska).

Kommunerna fick också frågan om eleverna får stöd under alla lektioner (handledning) eller bara under avsatt tid för modersmålsundervisningen. Om de får detta stöd ville jag veta vad det innebar. Både kommun A och B ger studiehandledning åt de elever som behöver och detta för att eleven ska få hjälp att förstå de svenska läromedlen. Det ska hjälpa eleverna att förstå uppgifterna i de olika ämnena.

Kommun A: *”Tanken med studiehandledning är inte att modersmålsläraren ska sitta och översätta åt eleven utan modersmålsläraren ska förklara för eleven på dess modersmål eftersom han har så bristfälliga svenska kunskaper så man inte förstår vad läraren säger, vad det står i boken eller vad man nu håller på med.”*

Kommun A uppger också att efterfrågan på studiehandledning har ökat efter att skolinspektionen varit ute bland skolorna och rört om och menat att många av de barn som inte nått målen inte har fått det stöd som de var berättigade till i form av studiehandledning. I kommun C är studiehandledningen för tillfället väldigt oklar men det finns en arbetsgrupp som jobbar med utformningen av modersmålsundervisningen och även utvecklingen av studiehandledningen, inom kort kommer det att finnas utvecklad studiehandledning för de elever som är i behov av detta även i kommun C.

Det sker alltså studiehandledning i två av de tre kommunerna och i kommun C är ett utvecklingsarbete på gång. Den studiehandledning som finns är för de elever som behöver det och ska vara en hjälp för dem att förstå de svenska läromedlen och uppgifterna i de olika ämnena.

I slutet av min intervju frågade jag kommunerna om det fanns något annat förutom styrdokumentet som de utgick ifrån vid utformningen av modersmålsundervisningen. Kommun A kunde inte ge något förslag på detta just vid intervju tillfället. Den modersmålsansvariga i kommun B berättade att han försöker att hälsa på 1/3 av eleverna varje år för att se hur undervisningen fungerar och om eleverna är nöjda. Både kommun B och C uppger att de också utgår ifrån modersmålslärarens erfarenheter när de utformar undervisningen. Kommun C säger att en önskan finns om att hinna ha samtal med både elever och föräldrar för att utvärdera modersmålsundervisningen. Detta hade sedan kunnat användas när man utvecklar undervisningen.

Modersmåslärarna och enstaka besök bland elevgrupperna är förutom styrdokumentet det man utgår ifrån i de tre kommunerna. En önskan finns hos alla att man hade mer tid för besök ute i elevgrupperna och även hinna med att ha samtal med elever och föräldrar. Detta för att kunna utvärdera och förbättra undervisningen.

4.4 Modersmåsläraren

I Skolförordningen (2011) står att en huvudman är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk om minst fem elever önskar sådan undervisning och att det finns en lämplig lärare. På frågan vad kommunerna ansåg vara en lämplig lärare var pedagogisk utbildning och färdigheter i det svenska språket önskvärda hos alla tre kommuner. Färdigheter i svenska språket krävs för att modersmåsläraren ska kunna fungera bland andra lärare, göra sig förstådda, ha kontakt med barnens mentorer, delta i arbetslagen mm.

Kommun A: ”Det ringer många, särskilt kvinnor med pedagogisk bakgrund från sitt hemland. Men jag förstår dem inte och det är helt omöjligt för mig att anställa dem. Skulle jag skicka ut dem bland andra lärare blir det ett jäkla tivoli på grund av språkproblem.”

Kommunerna skiljer sig sedan lite åt på tolkningen av vad pedagogisk utbildning faktiskt är. Kommun A anser att det finns två typer av lämpliga modersmåslärare. Den första är de med lärarexamen från sitt hemland och som sedan kompletterat detta med den språk- och pedagogikutbildning som behövs för att kunna undervisa i Sverige. Det är också en fördel att man tidigare undervisat i sitt modersmål. Med andra ord är det inte viktigt att vara välutbildad i matematik utan det är språket som är det viktiga. Den andra typen av en lämplig modersmåslärare enligt kommun A är de med pedagogisk bakgrund som läst kursen modersmåslärare 80 hp på en högskola i Sverige. De har då en annan bakgrund från sitt hemland men en postgymnasial utbildning så de varit behöriga att starta en utbildning i Sverige.

Kommun B har tre olika kriterier när de anställer modersmåslärare. Det första är att de ska ha en utbildning i Sverige eller validerad till svenska. Finns ingen sådan lärare är nummer två en språklärare som är utbildad utomlands. Nummer tre är övrig pedagogisk personal. Precis som kommun A anser kommun B att en pedagogisk utbildning är viktigt även om man just inte är utbildad i språk.

Även kommun C anser att en pedagogisk utbildning är viktig men att det kan variera vilken slags utbildning det är. Detta för att det ska bli kvalitet på utbildningen. Kommun C nämner förutom någon slags pedagogisk utbildning och en viss nivå på svenska språket också personlig lämplighet att kunna jobba med barn i olika åldrar som en viktig egenskap vid rekrytering. Detta eftersom elevgrupperna oftast består av elever i olika åldrar.

Kommun B säger under intervjun att deras modersmållärare allra helst ska ha en pedagogisk utbildning men eftersom det inte finns några formella krav är tolkningen av vad en lämplig lärare är ganska ”fri”. Kriterierna för vad en lämplig lärare är, är inte förverkligade då det under intervjun framkommer att kommun B har 19 modersmållärare anställda men endast hälften av dem har pedagogisk utbildning. Kommun A berättar att det just nu är väldigt svårt att få tag i lämpliga lärare.

I kommun A är det en förutsättning med en lämplig lärare för att undervisning ska bedrivas men trots detta berättar intervjupersonen att två av modersmållärarna som arbetar i kommunen har han svårt att förstå och trots att de skickats på kurser i svenska språket blir inte svenskan bättre. Detta motsäger hans tidigare krav på färdigheter i svenska språket hos en lämplig modersmållärare. Även i kommun B är en lämplig modersmållärare en förutsättning för att undervisning ska bedrivas på så sätt att om ingen uppfyller kraven vid en rekrytering så fortsätter sökandet och under tiden så bedrivs ingen modersmålsundervisning. Kommun C skiljer sig från de övriga då det inte är en absolut förutsättning med en lämplig modersmållärare för att undervisning ska bedrivas.

Kommun C: ”Ibland får man se lite mellan fingrarna, de kanske inte har det formella utbildningsbeviset men någon typ av pedagogik bör man ha.”

4.5 Tolkning av styrdokumentet

Eftersom min rapport handlar om hur kommunerna tolkar styrdokumentet handlade en av frågorna under intervjuerna just om tolkningen av styrdokumentet och om kommunerna tycker att skollagens och läroplanens riktlinjer är tydliga och lätta att tolka? Kommunerna fick också frågan om de tyckte att de var enkla att utgå från i praktiken.

Hösten 2011 trädde de nya läroplanerna i kraft men innebar inga större förändringar i modersmålsundervisningen. Detta stöds av två av de modersmålsansvariga jag intervjuat.

Kommun A tycker att styrdokumentet är okej och att den nya läroplanen och skollagen inte innehåller några förändringar förutom att målsättningen blivit tydligare. Precis som kommun A tycker kommun B att den nya skollagen och läroplanen inte inneburit några större förändringar och att man under alla år haft en fungerande undervisning utifrån dessa. Kommun B hade dock förväntat sig tydligare direktiv gällande behörighet och skyldigheter. Detta skulle kunna innebära en större kvalitet på undervisningen. Kommun C delar inte de andra kommunernas syn på att den nya skollagen inte inneburit några förändringar utan tycker att den generellt blivit tydligare och bättre. Trots detta tycker kommun C att det inte är helt enkelt att utgå ifrån styrdokumentet i praktiken då de ger utrymme för tolkning och inte talar om exakt vad som ska göras.

Bland de modersmålsansvariga i kommunen finns ett allmänt uttryck om att skolans styrdokument lämnar stort utrymme för tolkning och ibland kan vara svåra att utgå ifrån i praktiken. Det ges också några exempel på detta vid intervjuerna.

I en av paragraferna i skollagen står det att en elev är berättigad till sju år i skolan med modersmålsundervisning och har de behov av mer får de fortsätta. Detta anser kommun A vara en paragraf som är svår att utgå ifrån i praktiken då det skulle kräva ett enormt administrativt arbete att sitta och kolla varje elev och hur många år de fått modersmålsundervisning. De kanske har bytt skola och även kommun och det blir då svårare att kontrollera. Kommun A erbjuder undervisning åt alla de elever som önskar oavsett hur länge de är berättigade. Kommun A anser också att minuterna som en elev har modersmålsundervisning (ca 60 minuter i grundskolan) är svåra att få ihop då de ska passa alla. Eleverna slutar olika tider på olika skolor och måste ta sig med buss eller till fots till skolan där modersmålsundervisningens lokaler finns. Det krockar också med elevernas hobbies eftersom undervisningen bedrivs på eftermiddagar och kvällar. Det är ett evigt pusslande och det gäller inte bara för elever utan också för modersmålslärarna som ska ta sig mellan de olika skolorna och kanske har andra arbeten de måste passa tider på. Vissa lärare har inget körkort och måste då åka buss. Eftersom kommun A är väldigt vidsträckt kan detta ta lång tid. Men även de som kör bil är ett problem i en vidsträckt kommun då skolorna arbetar miljöinriktat och detta är svårt att tänka på när lärarna måste köra till olika ställen för att undervisa.

Ett annat problem med tolkningen av styrdokumentet i praktiken som kommun B stött på är bristande förståelse från föräldrarna gällande undervisningen. Modersmålsansvarig nämner

särskilt ett samtal med en tjeckisk mamma som undrade när undervisningen började för hennes barn, föräldrarna förstår ibland inte att barnen inte har rätt till modersmålsundervisning om det inte finns fem elever med samma språk. Alla tre kommuner menar att de stött på problem vid tolkningen av styrdokumentet eller att styrdokumentet är otydliga och ger stort utrymme för tolkning.

5 Analys av intervjureultat

I analysen nedan kommer jag att analysera resultatet från föregående kapitel och även sätta det i förhållande till tidigare forskning som jag gått igenom i min litteraturgenomgång. Jag kommer i analysen utgå ifrån syftet och försöka hitta svar på frågeställningarna i min uppsats:

Hur tolkar kommunen det nationella uppdraget kring modersmålsundervisningen i grundskolan?

Hur skiljer sig kommunernas tolkning åt?

Finns det några oklarheter och svårigheter i kommunernas tolkning och hur yttrar de sig?

I intervjuerna med de modersmålsansvariga i respektive kommun utgick jag bl.a. ifrån olika punkter i styrdokumentet och försökte på så sätt få reda på hur dessa tolkats och om det fanns några eventuella skillnader mellan kommunerna. Nedan följer olika exempel på detta och jag kommer även belysa eventuella oklarheter och svårigheter i kommunernas tolkningar och visa hur de yttrat sig.

Analysdelen är strukturerad efter de teman jag haft under resultatdelen och börjar med kommunernas förutsättningar följt av huvudmannens krav för att bedriva modersmålsundervisning, modersmålslärares, modersmålsundervisningens utformning och avslutas med tolkning av styrdokumentet. Sista delen av analysen är en sammanfattning där de viktigaste delarna presenteras.

5.1 Kommunernas förutsättningar

I Skolverkets rapport *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet* (2008) har en majoritet av grundskolorna i studien elever som är berättigade till modersmålsundervisning men det är en ojämn fördelning, sett både till region och skola. Kommunerna, i min undersökning, har också alla elever berättigade till modersmålsundervisning men de antal språk som finns i kommunerna skiljer sig åt och det är också stora skillnader i hur många av dessa språk som det i skolan bedrivs modersmålsundervisning i. Kommunerna i min undersökning skiljer sig också åt storleksmässigt, den största kommunen har 130000 invånare och den minsta 15000 invånare. Skillnaderna mellan kommunerna skulle kunna ha effekt på modersmålsundervisningen. Enligt Skolverkets rapport (2008) har de skolor med högre andel elever med annat modersmål ett mer medvetet agerande i frågor som rör modersmålsundervisningen och en mer framskjuten verksamhet. Ett medvetet synsätt kan också bidra till prövandet av nya

lösningar/projekt och ibland nyttjandet av resurser på nya sätt ute på skolorna. De skolor som har ett lågt antal elever med annat modersmål ser däremot inte alltid ett behov av ett särskilt perspektiv på dessa elever. Detta stämmer till viss del bland kommunerna i min undersökning men är inte så förekommande att man kan dra en generell slutsats att det skulle vara så.

I rapporten har man inte belyst om det finns något negativt med att vara en stor kommun med hög andel elever med annat modersmål. I alla tre kommuner i min rapport är det en person som ansvarar för modersmålsundervisningen för grundskolorna i hela kommunen. Det är alltså ett större arbete för den person som är anställd i kommunen med flest invånare och fler antal grundskolor och trots att kommunen har en framskjuten verksamhet är det inte lika enkelt att befinna sig ute i verksamheten, göra utvärderingar, tillämpa styrdokumentet korrekt mm. Det kan alltså, precis som Skolverkets rapport (2008) visar, vara varierande betingelser för skolans verksamhet för denna elevgrupp beroende på vilken kommun man undersöker. Trots att alla kommunerna menar att de utgår ifrån styrdokumentet vid utformningen av modersmålsundervisningen kan alltså deras skillnader vara en avgörande del för hur utformningen ser ut.

5.2 Huvudmannens krav för att bedriva modersmålsundervisning.

En del i styrdokumentet som är enkel att utgå från är ett av de krav som finns på kommunen. De är skyldiga att anordna modersmålsundervisning i ett språk om minst 5 elever önskar sådan undervisning. En punkt som är klar och tydlig och som inte ger kommunerna problem med svåra tolkningar. Alla tre kommunerna bedriver modersmålsundervisning om det finns minst fem elever som önskar detta.

Det finns dock en annan del av styrdokumentets delar som kan vara problematisk för kommunerna och det är Skollagens krav på kommunerna att anordna modersmålsundervisning åt de elever som har språket som sitt dagliga umgängesspråk i hemmet och grundläggande kunskaper i språket. Det är upp till kommunerna att avgöra om eleverna uppnår dessa krav. Det finns olika sätt att kontrollera detta och exempel är samtal med elever och föräldrar, den egna känslan hos den modersmålsansvariga, elevernas eget intresse, lokal kännedom och med hjälp av modersmålslärares. Två av de modersmålsansvariga jag intervjuat tycker att detta är svårt att kontrollera. Resursbrist gör att man inte alltid har tid att avsätta till den sortens kontroller.

Fördelarna med modersmålsundervisningen är många. Hyltenstam (1996), Bjar (2006) och Bjar och Liberg (2003) nämner några av dessa. En god språkutveckling är betydelsefull för eleverna. Betygen i svenska och engelska är också högre hos de elever med modersmålsundervisning och ofta är färdigheter i modersmålet en bidragande orsak till ökade färdigheter i det svenska språket. Det skulle därför vara en fördel om det var lättare för eleverna att få tillgång till modersmålsundervisningen. Det kanske hade räckt med de tidigare kraven: att modersmålet skulle vara ett levande språk hemma och minst en av vårdnadshavarna skulle prata språket. Fler elever skulle då kunna skaffa sig de fördelar som finns med modersmålsundervisningen. Det är dock viktigt att dra gränsen någonstans. Modersmålsundervisningen är, precis som de modersmålsansvariga menar, inte ett tillfälle att lära sig ett nytt språk utan ett tillfälle att utveckla de kunskaper man redan har. Och kanske hade den tidigare formuleringen inte gjort kommunernas arbete med att kontrollera elevernas behörighet lättare men det skulle kunna innebära fördelar för fler elever än vad den nuvarande formuleringen gör.

5.3 Modersmåls läraren

Kommunerna har skyldigheter gällande modersmålsundervisningen, finns det fem elever eller fler som talar samma språk ska undervisning erbjudas om det finns en lämplig lärare. Den första delen, fem elever eller fler, är som jag i tidigare kapitel nämnt enkel att utgå ifrån. Det är desto svårare att finna en lämplig lärare. Detta kan bero på att definitionen av vad en lämplig lärare är inte är fastställd i styrdokumentet. En lämplig lärare skall enligt kommunerna vara pedagogiskt utbildad och ha färdigheter i svenska språket. Vad en pedagogisk utbildning och färdigheter i svenska språket är varierar lite mellan kommunerna. I Skolverkets rapport (2002) kan man läsa att pedagogiskt utbildad personal är viktig då det försäkrar kvalitén i utbildningen. Färdigheter i svenska språket är enligt kommunerna viktigt trots att läraren undervisar i sitt modersmål. Detta för att de ska fungera i lärarlaget, kunna föra en dialog med elevernas mentorer och för att undvika att missförstånd och feltolkningar uppstår.

Att hitta en lämplig lärare innebär inte bara problem med att bestämma vad definitionen ”lämplig” innebär utan också svårigheter vid rekryteringen. Detta kan bero på att modersmåls lärarens villkor ofta är ganska dåliga. Dessa beskrivs i Skolverkets undersökning (2008) som undervisning utanför skoltid, ett evigt flackande mellan olika skolor och problem med att hitta undervisningslokaler. Förutsättningarna skiljer sig ifrån den ”vanliga” lärarens

förutsättningar och förutom ovanstående nämner Ladberg (2000) en arbetssituation innehållande undervisning på alla tänkbara stadier, elevgrupper ända från förskolan upp till gymnasiet. Modersmåsläraren måste alltså ha kunskaper om barn i alla åldrar och förfoga över material och arbetsuppgifter som passar alla dessa nivåer. Grupperna varierar inte bara åldersmässigt utan också storleksmässigt. Detta kräver också olika arbetssätt och förberedelser. Breda kunskaper och stor flexibilitet är viktigt hos modersmåsläraren. Det är inga förutsättningar att jubla över och ger en förståelse för kommunernas svårigheter när de ska rekrytera lämpliga lärare. Det framgår i resultatet att en lämplig lärare inte alltid är en förutsättning för att undervisning skall bedrivas trots att detta är ett av kraven i styrdokumentet. Man tvingas ibland bortse från detta krav för att undervisningen ska kunna bedrivas trots att risken finns att detta skulle kunna sänka kvalitén på undervisningen. Definitionen av termen lämplig lärare är alltså ännu en av oklarheterna som definierats i resultatdelen angående styrdokumentets delar.

5.4 Modersmålsundervisningens utformning

Trots att det i skolförordningen (2011) finns fyra alternativ på hur modersmålsundervisningen får ordnas förläggs undervisningen till största del utanför den garanterade undervisningstiden. Ofta är då undervisningen förlagd på eftermiddagarna efter ordinarie skoldag men det kan t.o.m. förekomma undervisning på helgerna enligt en av de modersmålsansvariga jag intervjuat. I Skolverkets rapport (2008) beskrivs detta som problematiskt eftersom undervisningen då konkurrerar med elevernas möjlighet att träffa kompisar och hålla på med sina fritidsaktiviteter. Det kan också vara så att många elever är trötta och omotiverade efter skoldagens slut. Trots att modersmålsundervisningen är frivillig, och som Hyltenstam (1996) beskriver innebär många fördelar för eleverna, kan tiden för undervisningen innebära att man hellre väljer att gå på fotbollsträningen eller träffar kompisarna på ungdomsgården.

I skolverkets rapport (2002) är de undersökta skolornas sätt på hur de förlägger undervisningen likartad och precis som de kommuner jag intervjuat är det mestadels undervisningstid på eftermiddagarna. En av skolorna i min undersökning har försökt undvika detta och ibland lyckats lägga schemafritt för en hel årskurs på morgonen. Tyvärr drabbar då detta istället de eleverna som inte har modersmålsundervisning och som åker skolskjuts, istället för sovning får de sitta i skolan och vänta tills den ”vanliga” undervisningen börjar. Det vore enligt de modersmålsansvariga önskvärt att undervisningen låg under ordinarie skoldag men det innebär att eleverna istället förlorar något annat, t.ex. missar tyska lektionen

för att gå på modersmålsundervisningen i albanska eller missar elevens val där man får chansen att själv välja något man tycker är kul och är intresserad av.

Det är med andra ord svårt att göra en rättvis tolkning av de sätt skolförordningen ger på hur undervisningen får bedrivas. Det medför nästan alltid negativa konsekvenser för någon hur man än gör. Trots detta gör såklart de modersmålsansvariga allt de kan för att det ska fungera för alla och de pusslar med elevernas tider, skolskjuts och sovmornar i största möjliga mån. Studiehundledning berörs också i skolförordningen. En elev ska få studiehundledning på sitt modersmål om den behöver det. Det framgår dock inte vad studiehundledning innebär och i vilken omfattning det ska ges. Men enligt skolverkets (2009) sida för modersmål är studiehundledning till för de barn och ungdomar som nyligen kommit till Sverige och inte har tillräckliga språkkunskaper för att följa undervisningen på svenska. De får då genom studiehundledning undervisningen förklarad på sitt modersmål. Det står också att studiehundledning ska ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleverna ska nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Denna tolkning har också de två kommunerna som ger studiehundledning i min undersökning gjort. Studiehundledning ges i de två kommunerna åt de elever som behöver det och som en hjälp för dem att förstå de svenska läromedlen och uppgifterna i ämnen. I en av kommunerna har man en oklar bild av studiehundledningen men jobbar för att det ska utvecklas. Här stämmer det som står i Skolverkets rapport (2008), att de kommuner med flest antal elever i modersmålsundervisningen har en mer utvecklad syn på studiehundledning, detta förekommer alltså på de två största kommunerna i min undersökning men är mer oklart i den minsta. Detta beroende på både tid och resurser. Kanske kan tid och resurser förklara varför studiehundledningen inte är mer utbredd men även styrdokumentens oklarhet kan vara en bidragande orsak. Ovan har ännu fler svårigheter med tolkningen av styrdokumentet lokaliserats och kommunerna i min undersökning har gjort tolkningar efter sin förmåga, tid, resurser och med hänsyn till alla de berörda.

5.5 Tolkning av styrdokumentet

Alla kommunerna i min undersökning intygar att styrdokumentet i form av skollag, skolförordningen och läroplan är det som utger grunden när de utformar modersmålsundervisningen. Modersmålslärares erfarenheter av hur undervisningen kan bedrivas är också en hjälp man utgår ifrån.

Skollagen och skolförordningen innehåller både riktlinjer för hur undervisningen ska ordnas och de skyldigheter som finns hos kommunerna om att erbjuda sina elever modersmålsundervisning. Det finns också kriterier beskrivna som eleverna måste uppnå för att anses behöriga till undervisningen. I modersmålsundervisningens kursplan beskrivs de saker som undervisningen ska hjälpa till att utveckla hos eleven och är således en grund för utbildningens innehåll.

Det är allmänt känt att läroplanerna lämnar stort utrymme för egen tolkning, detta gäller även modersmålsundervisningen. Läroplaner och ämnesplaner är politiska dokument och ett uttryck för ett försök till en ideologisk styrning av skolan. De är politiska i den meningen att de är framtagna av politiker, som efter propositioner, debatter och betänkande, har enats kring utformningen av dessa. Syftet är att kunna styra innehållet i skolan, men forskning har också visat att det tar lång tid att implementera en läroplan och att den har väldigt begränsad styrkraft (Rönnerberg 2010). Rönnerberg (2010) beskriver också att de är de ansvarigas tolkning av styrdokumentet som är det avgörande utfallet om hur undervisningen i klassrummet bedrivs. I min rapport är kommunerna de ansvariga och det är alltså deras tolkningar av styrdokumentet som styr undervisningens utformning. Under föregående tema har kommunernas olika tolkningar av styrdokumentet beskrivits och både svårigheter och oklarheter i tolkningen belysts. Det framgick också under intervjuerna att det fanns svårigheter, förutom de jag nämnt ovan, gällande tolkningen av sju års regeln pga. enormt administrativt arbete. Tid är en av de resurser som de modersmålsansvariga har brist på.

Enligt skolverkets rapport *Flera språk- Flera möjligheter* (2002) tillämpas inte alltid de regler som står i styrdokumentet då det kan medföra negativa konsekvenser för eleverna. Även detta har jag i intervjuerna stött på. Exempelvis är hur undervisningen skall ordnas, som är beskrivet under modersmålsundervisningens utformning. Tuomela (2002) konstaterar även att den forskning som gjorts, gällande modersmålsundervisningen på organisatorisk nivå, visar att det ända sedan hemspråksreformen 1977 funnits ett stort gap mellan intention och genomförande och att reformens flexibla formuleringar inte motsvaras av flexibla lösningar i praktiken.

5.6 Sammanfattning av analys

Jag kommer här, kortfattat, att sammanfatta ovanstående analys utifrån mina frågeställningar:

Hur tolkar kommunen det nationella uppdraget kring modersmålsundervisningen i grundskolan?

Alla tre modersmålsansvariga säger att det är styrdokumentet som de utgår ifrån när de utformar modersmålsundervisningen. Hur man tolkar det nationella uppdraget är ibland olika men mestadels likartat i kommunerna. Man utgår ifrån styrdokumentet och gör sedan egna tolkningar utifrån dessa och utifrån de resurser man har att tillgå. Exempel på hur man tolkar styrdokumentet kan vara att en benämningen ”lämplig” lärare som används i styrdokumentet enligt kommunerna anses vara en person med pedagogisk utbildning och färdigheter i svenska språket. Modersmålsundervisningen får anordnas på fyra olika sätt och kommunerna har valt ett eller två av dessa, mestadels förekommande med undervisning utanför ordinarie skoldag, när de bestämmer hur undervisningen ska utformas. Studiehandledningen finns precis som styrdokumentet säger, för de elever som är i behov av detta extra stöd. Att det krävs minst fem elever med samma språk för att undervisning skall bedrivas är en av de punkter som följs av alla tre kommuner i min undersökning. Trots att kommunerna säger att det är styrdokumentet som bestämmer hur undervisningen ser ut finns det också exempel på när man inte utgår ifrån styrdokumentet. Exempel på detta är kommunen där hälften av de anställda modersmålslärarna saknar pedagogisk utbildning och därför inte anses vara som styrdokumentet uttrycker, ”lämpliga” lärare. I en av kommunerna finns för tillfället ingen studiehandledning trots att styrdokumentet menar att det skall finnas för de elever som behöver.

Hur skiljer sig kommunernas tolkning åt?

Det finns exempel på hur kommunernas tolkningar skiljer sig åt. Ett sådant är undervisningens utformning där två av kommunerna har undervisning utanför ordinarie skoltid medan den tredje försöker ha undervisningen inom ramen för skoldagen. Andra exempel är mindre skillnader i tolkningen av vad en ”lämplig” lärare är och hur man skall kontrollera att elevernas färdigheter i språket är tillräckliga för att de ska få modersmålsundervisning.

Finns det några oklarheter och svårigheter i kommunernas tolkning och hur yttrar de sig?

Det finns tyvärr många oklarheter och svårigheter i kommunernas tolkningar. Inte bara svårigheter *hur* styrdokumentet skall tolkas och tillämpas utan också svårigheter med de tolkningar som görs av kommunerna. Exempel på detta är hur man skall kontrollera att en elev uppfyller de krav för att vara behöriga till modersmålsundervisningen.

Modersmålsundervisningen är inte till för att en elev skall lära sig ett nytt språk utan utveckla de färdigheter de redan har och dessa färdigheter kan vara svåra att kontrollera för kommunerna. Det finns inte resurser att göra hembesök och man får istället förlita sig på den egna känslan och genom samtal med eleverna förhoppningsvis få en inblick i deras språkliga färdigheter. Tid är en återkommande brist som försvårar kommunernas arbete. En annan oklarhet är tolkningen av vad en ”lämplig” lärare egentligen är och svårigheterna med att rekrytera lärare pga. små tjänster, obekväma arbetstider, resor mellan olika skolor och elevgrupper i blandad storlek och i olika åldrar. Det finns också svårigheter med hur undervisningen skall bedrivas. Oftast är den på eftermiddagar för att eleverna inte skall missa de andra ämnena i skolan men krockar då istället med elevernas fritidsaktiviteter och trötthet efter en hel dag i skolan. Och lyckas man ändå få in undervisningen inom skoltiden drabbar det istället andra elever, t.ex. genom utebliven sovmorgon och problem med busstider. Det finns också svårigheter med tillämpningen av sjuårs regeln då man inte har tid att kontrollera hur länge eleven fått modersmålsundervisning om det bytt skola och kommun. Det är svårt att alltid göra rättvisa bedömningar av styrdokumentet så det ska passa alla de berörda av modersmålsundervisningen. Detta beroende på tidsbrist, bristande ekonomiska resurser och svårigheter med tolkningen av styrdokumentet. Kommunernas förutsättningar i form av storlek och antal elever med modersmålsundervisning kan i vissa fall också vara avgörande för hur tolkning av styrdokumentet görs.

6 Diskussion

Jag har genom intervjuerna lyckats besvara frågeställningarna i min uppsats. Min uppsats belyser modersmålsundervisningen utifrån kommunernas tolkning av styrdokumentet och det är intressant att se hur kommunerna tolkat styrdokumentet, oftast likartad men ibland också på olika sätt. Jag har lokaliserat en hel del svårigheter med tolkningarna och modersmålsundervisningens utformning som jag inte tidigare haft någon kännedom om. Det har varit ett intressant arbete och jag har genom arbetet fått en ny syn på modersmålsundervisningen och dess styrdokument. Jag har genom litteraturgenomgången blivit mer medveten om fördelarna med modersmålsundervisningen t.ex. att om eleverna har tillgång till sitt modersmål har det påverkan på deras prestationer i andra ämnen och därmed på undervisningen jag kommer att bedriva. Eftersom modersmålsundervisningen ofta bedrivs utanför skoltid kan jag som blivande lärare försöka motivera mina elever med hur viktigt det är för dem med undervisningen och kanske öka deras motivation att befinna sig på undervisningen trots eftermiddagar som konkurrerar med andra fritidsintresse. Arbetet har också ökat min förståelse för modersmålslärares situation och hur viktigt det är att alla lärare samarbetar på skolan. När samarbetet mellan lärarna är som bäst kan både det svenska språket och modersmålet stärkas, samtidigt som eleverna utvecklar sina ämneskunskaper.

Modersmålsundervisningens fördelar handlar inte bara om ökade språkkunskaper (Skolverket 2011) och högre betyg i andra ämnen (Hyltenstam 1996) för eleverna utan också om en samhörighet mellan de elever som talar samma modersmål. De får genom undervisningen träffa andra elever i samma situation som de själva och har genom modersmålslärares stöd och en förebild att vända sig till vid eventuella problem och svårigheter i skolan (Ladberg 2000). Eleverna går till modersmålsundervisningen för att de kan och ska utveckla något som deras svenska klasskamrater inte kan. Detta till motsats från svenska som andraspråk där du skiljs ut för att du inte klarar svenskan tillräckligt bra. Det finns också en annan aspekt att lyfta fram av modersmålsundervisningen: en känsla av kulturell skam kan uppstå när man upplever att ens etniska ursprung är källan till utanförskap men genom modersmålsundervisningen får eleverna istället en kulturell bekräftelse.

Även studiehandledningen innebär fördelar för eleverna. När eleverna har studiehandledning hjälper modersmålslärares till med uppgifter i matematik, engelska eller andra ämnen, för att nyanlända elever inte ska tappa en massa ämneskunskap. En annan fördel är att eleverna då får ge utlopp för vad de kan, utan att de hindras av otillräckliga kunskaper i det svenska

språket. Detta stärker självförtroendet och studiemotivationen hos eleverna.

Studiehandledningen på modersmålet gynnar också inläringen av kunskaper i andra ämnen därför att eleverna inte längre behöver fokusera på att förstå språket utan istället kan koncentrera sig på innehållet.

En av svårigheterna jag upptäckte vid uppsatsens början var att det i alla kommuner inte var självklart att man hade en modersmålsansvarig och därför är det endast tre kommuner som ingår i min undersökning. Fler kommuner skulle ökat trovärdigheten i rapportens resultat. Förhoppningsvis kan mitt resultat öka förståelsen för problematiken med styrdokumentens tolkningar och på längre sikt bidra till förändringar i dessa som gynnar alla berörda av modersmålsundervisningen. I ett vidare perspektiv kan det också få upp ögonen på styrdokumenterna i allmänhet och tolkningar på andra områden belysas för att svårigheter och oklarheter kan lokaliseras och motverkas.

6.1 Metoddiskussion

Valet av metod kan alltid diskuteras i förhållande till det vetenskapliga arbetets syfte och problemformuleringar. Eftersom jag inte kunde genomföra en litteraturstudie valde jag att intervjua de modersmålsansvariga i kommunerna för att på det sättet få fram informationen som behövdes för att besvara frågeställningarna i min uppsats. Jag anser att metoden jag valt är den mest framgångsrika för mitt syfte. Ett alternativ skulle kunna vara att skicka ut enkäter men då skulle jag inte kunna förklara och förtydliga mina frågeställningar om oklarheter uppstått (Patel 1991). Jag skulle inte heller få de utförliga svar jag önskat och utrymmet för intervjupersonerna att resonera fritt skulle försvinna. Valet av metod är inte enbart valt utifrån mitt syfte utan också för mig personligen. Skulle jag valt att skicka ut enkäter hade jag missat den personliga kontakten med de modersmålsansvariga och många goda referenser är en fördel när jag efter min utbildning ska söka arbete.

Efter jag gjort en sammanställning av intervjuerna har jag nått ett resultat genom att jämföra, göra en komparativ analys, av de tre modersmålsansvarigas intervjusvar. På grundläggande nivå handlar en komparativ analys om att ställa olika källor mot varandra för att jämföra dessa (Walk 1998). På detta sätt kan man komma åt både skillnader och likheter i intervjupersonernas svar vilket också var syftet med min uppsats.

Trots att de modersmålsansvariga berättade om en stressig arbetssituation med många arbetsuppgifter, de var både modersmålsansvariga för hela sin kommun och samtidigt rektorer för en skola i kommunen, var alla positiva till intervjun och jag fick ett trevligt bemötande. Jag skulle dock kunnat skicka ut intervjufrågorna i ännu mer god tid så de hade mer tid för förberedelser och därmed minskat deras stressiga situation.

Att ha frågor med låg grad av strukturering innebär fördelar då de ger utrymme för intervjupersonen att resonera fritt men ger ofta mer att analysera och ibland onödig information som inte är relevant i förhållande till syftet (Patel 1991). Så var fallet när jag skulle sammanställa intervjuerna och mycket material plockades bort och användes inte då jag inte ansåg det relevant för mitt syfte. Jag valde att spela in intervjuerna för att stärka tillförlitligheten och ingen av intervjupersonerna fann detta opassande. Det innebar också att jag kunde transkribera dem ordagrant och därmed få med alla detaljer i vad som sades (Backman 1998). Ett problem jag i efterhand upptäckt var att jag använde min privata mobiltelefon vid inspelningen. Det skulle kunna innebära problem för mig vid en eventuell förlust av denna och det är därför viktigt att så fort som möjligt föra över materialet till en annan källa. Jag har också i efterhand förstått att min oerfarenhet som intervjuare kan ha inneburit att intervjuerna inte blivit optimalt genomförda. Detta skulle kunna förhindras genom att jag ”testade” intervjun på några andra personer innan jag genomförde intervjuerna med de modersmålsansvariga. Jag skulle då kunna upptäcka eventuella felformuleringar eller andra konstigheter med intervjufrågorna (Patel 1991).

6.2 Förslag till vidare forskning

Jag har i min litteraturgenomgång förstått hur viktig modersmålsundervisningen är och vilka fördelar för eleverna det innebär och görs fler undersökningar på hur olika kommuner tolkat styrdokumentet och hur deras modersmålsundervisning bedrivs kan detta bidra till förändring och utveckling hos de ansvariga. Undersökningar i olika delar av Sverige hade varit önskvärt, inte bara i en del så som mitt urval är gjort. Även *varför* tolkningen av styrdokumentet skiljer sig åt bland kommunerna är intressant att forska kring. Jag skulle också i ett mer vidare perspektiv vilja undersöka modersmålslärares syn på styrdokumentens möjlighet till förverkligande.

Referenser

Beijer, M. (2008). *Mest språk. Språk- och kulturkunskap i ett alltmer gränsöverskridande samhälle*. Stockholm: Liber.

Bjar, L. (2006). *Det hänger på språket! Lärande och språkutveckling i grundskolan*. Lund: Studentlitteratur

Bjar, L., Liberg, C. (2003). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.

Börestam, U., Huss, L. (2001). *Språkliga möten: tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.

Concha, H. (2007). *Modersmålsundervisningen i Sverige: en krönika*. Malmö: Modersmålsundervisningen i Malmö.

Hyltenstam, K. (1996). *Svenska i invandrar perspektiv: kontrastiv analys och språktypologi*. Lund: BTJ Tryck AB.

Jarl, M., Rönnberg, L. (2010). *Skolpolitik från riksdagshus till klassrum*. Malmö: Liber AB.

Ladberg, G. (2000). *Skolans språk och barnets – att undervisa barn från språkliga minoriteter*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, R., Davidsson, B. (1991). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Rindå, J. (2001). *Hinder eller tillgång? Om modersmålsundervisning i den svenska skolan*. Stockholm: Rädda Barnen.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Svenska akademien. (1945). *Ordbok över svenska språket - sjuttonde bandet*. Lund: Berglinska boktryckeri- och stilgjuteri aktiebolag.

Tuomela, V. (2002). *Modersmålsundervisningen – en forskningsöversikt*. Stockholm: Skolverket

Ylikiiskilä, A. (2001). *Tvåspråkiga skolbarns verbanvändning i svenska*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Elektroniska referenser

Skolverket. (2002). *Flera språk – fler möjligheter – utveckling av modersmålsstöd och modersmålsundervisning*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1019> (20110905).

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575> (20110901).

Skolverket. (2008). *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2116> (201109109).

Skolverket.(2009). *Tema modersmål – Mötesplats för modersmål i förskolor och skolor*. Tillgänglig: <http://modersmal.skolverket.se/index.php/grundskola> (20110901).

Sveriges riksdag. (2011). *Skolförordning 2001:185* (Utbildningsdepartementet). Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=3911&bet=2011%3A185#K9> (20110828).

Sveriges riksdag. (2010). *Skollag 2010:800* (Utbildningsdepartementet). Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=3911&bet=2010:800#K10> (20100828).

Walk, K. (1998). *How to write a comparative analysis* (Writing center at Harvard University). Tillgänglig: <http://www.fas.harvard.edu/~wricntr/documents/CompAnalysis.html> (20110927).

Wayne, T., Collier, V. (1997). *School Effectiveness for Language Minority Students* (The George Washington University). Tillgänglig: <http://www.ncela.gwu.edu/pubs/resource/effectiveness/> (20110920).

Bilaga 1

Intervjufrågor

1 a) Hur många olika språk talas bland eleverna i grundskolan i er kommun?

b) I vilka av dessa språk ges modersmålsundervisning?

c) Vad händer med modersmålsundervisningen om det inte finns fem elever med samma språk?

2 a) Vilka är era krav för att en elev ska få modersmålsundervisning?

b) Hur fastställer ni att en elev uppnår dessa krav?

3 a) Hur är modersmålsundervisningen utformad? (Som t.ex. elevens val, inom/utanför tidplanen mm)

b) Finns det stöd att få under alla lektioner eller endast under avsatt tid för modersmålsundervisning?

c) Om nej, varför inte?

d) Om ja, vad innebär detta stöd?

4 a) Vad anser du vara en lämplig modersmålslärare?

b) Är en lämplig lärare en förutsättning för att det ska finnas modersmålsundervisning?

c) Varför/Varför inte?

5 a) Tycker du att skollagens och läroplanens riktlinjer är tydliga och lätta att tolka?

b) Är det enkelt att utgå ifrån dessa i praktiken?

6 Finns det något annat ni utgår ifrån vid utformningen av modersmålsundervisningen?